

jurisprudencija.« (str. 176.) Zato je potrebno postaviti pitanje crkvenoj praksi: je li dovoljno da netko bude crkveni sudac ili pravnik samim time što je završio studij crkvenoga prava? Nije li možda prvotnije i važnije da crkveni pravnik bude duhovna i razborita osoba, a tek potom dobar pravnik? Jer, i sami smo svjesni koliko odluke crkvenih sudaca poprilično ovise o subjektivnim promišljanjima samih crkvenih pravnika.

Osmo poglavlje ukazuje na važnost kršćanske misli milosrđa za razumijevanje današnjega društva, socijalne države te politike. Knjiga zaključuje devetim poglavljem, prikazom Blažene Djevice Marije kao najizvrsnijega primjera milosrđa. Nadamo se da će ova knjiga kardinala Waltera Kaspera biti poticaj da milosrđe zaista postane središnjom temom teologije, duhovnosti i cjelokupnoga djelovanja Crkve.

Ivica Raguz

Karl-Heinz Menke

Sakramentalität. Wesen und Wunde des Katholizismus

– Pustet, Regensburg, 2012., 360 str.

Zahvaljujući na poseban način ekumenskom duhu 2. vatikanskog sabora, u posljednjih nekoliko desetljeća ekumenski dijalog među kršćanskim Crkvama zaista je doživio velike napretke. Postignuti su konsenzusi, potpisane su zajedničke izjave s obzirom na mnogobrojne teološke teme koje su bile predmetom negdašnjih podjela, žestokih optužbi i kritika. To se posebno odnosi na eku-

menski dijalog između Katoličke crkve i protestantskih Crkava. Dovoljno je samo spomenuti zajednički dokument o opravdanju. Takav određeni ekumenski optimizam dao je poticaj mnogima da zaključe kako zapravo više ne postoje razlike između Katoličke crkve i protestantskih Crkava, ili su te razlike toliko neznatne da je zajedništvo između navedenih Crkava samo pitanje još crkveno-političkih ili hijerarhijskih odluka. Dakle, tako tvrde mnogi, za usporavanje i kočenje ekumenskoga dijaloga danas nisu više odlučujuće teološke razlike, nego samo još okoštalost i zatvorenost crkvenih struktura, pri čemu se obično misli na hijerarhiju Katoličke crkve, jer se strukture protestantskih crkvenih zajednica smatraju daleko otvorenijima.

Zasluga njemačkoga dogmatičara Karla-Heinza Menkea jest ponajprije u kritici takva poimanja ekumenskoga dijaloga. Teza njegove studije, koja slijedi misao Gisberta Greshakea, vrlo je jednostavna, danas prevažna za razumijevanje, ali i za buduću napredak ekumenskoga dijaloga između Katoličke crkve i protestantskih crkvenih zajednica: da bi ekumenski dijalog napredovao, nije dovoljno baviti se samo »pojedinačnim razlikama«, nego je puno važnije imati na umu »temeljnu razliku«. Ta se »temeljna razlika« provlači kroz sve pojedinačne razlike, čak i onda kad se postigne i suglasje s obzirom na njih. Ekumenski dijalog može dobiti svoje istinske temelje jedino ako se jedna i druga strana ozbiljno uhvati u koštac s tom »temeljnou razlikom«. Kako je to sjajno pokazao čikaški teolog David

Tracy, ta »temeljna razlika« nije samo pojmovna, ona određuje »imaginaciju«, tako da postoji katolička i protestantska »imaginacija« (katoličku Tracy naziva »analoškom«, a protestantsku »dijalektičkom«) i ona prožima pore življenja, shvaćanja politike, društva, svjetonazora. No, vratimo se Menkeu.

Za Menkea je to, kako glasi i sam naslov knjige, sakramentalnost. Ono što Katoličku crkvu razlikuje od protestantizma jest sakramentalnost: sakramentalnost svega stvorenoga, sakramentalnost Crkve, a potom sakramentalnost pojedinačnih crkvenih službi. Sakramentalnost počiva na pozitivnom odnosu Boga i stvorenja. Unatoč grješnosti, stvorenje ostaje trajno prostor Božjega djelovanja, ono može biti i jest suradnik Božji, poseban, a time i sakramentalnim izričajem Božje prisutnosti. To se očituje već u Starom zavjetu, a napose potvrđuje u kristologiji i mariologiji. Naime, Božje utjelovljenje u Isusu Kristu izražava činjenicu da Bog želi spasenje samo s čovjekom, po čovjeku. Protestantizam upravo relativizira i jedno i drugo: stvorenje se motri negativno, postoji rez između Boga i stvorenja, ono nije više suradnik, nego pasivni primatelj, a u poimanju Božjega utjelovljenja Kristovo čovječstvo biva zapostavljeno. (Menke to posebno pokazuje na primjeru Lutherove i Kalvinove kristologije; str. 60.-63.) Prvi dio knjige posvećen je upravo toj »temeljnoj razlici« koju Menke donosi na primjerima određenih protestantskih teologa: Sohm, Harnack, Troeltsch, Tillich, Barth, Jüngel, Ebeling, Wenz. Drugi dio pak predstavlja sakramentalnu bit katolicizma, pola-

zeći od aktualne tematike ređenja žena (ono je neprihvatljivo u Katoličkoj crkvi upravo zbog katoličkoga sakramentalnog poimanja odnosa Krista i Crkve), sakramenta ženidbe te sakramentalnoga karaktera cjelokupne povijesti spasenja: Izrael, Blažena Djevica Marija, Crkva.

Treći i četvrti dio posvećen je analizi sakramentalnosti Crkve u njezinim pojedinim sakramentalnim vidovima: euharistija kao mjesto sakramentalnoga poimanja Crkve u povijesti Crkve, u crkvenih otaca i u modernoj teologiji (Afanasev, Mühlen, Ratzinger), teološko značenje sakramentalnosti sv. reda, sakramentalna uloga biskupske, svećeničke i đakonske službe u Crkvi te naposljetku odnosa sakramentalnoga katoliciteta i sakramentalne svetosti.

Menke se ne libi polemičkih i vrlo oštrih kritičkih tonova u polemici s protestantskom nesakramentalnom mišlju. Posebice se to odnosi na one protestantske teologe koji ne žele iskreno priznati »temeljnu razliku«, nego zapravo protestantsku misao proturaju kao ekumensku, kao ono što bi moralo biti prihvatljivo i katolicima. Menke misli posebno na protestantskoga teologa Gunthera Wenza. (str. 29.-33.) Zato su našem autoru puno draži, a s njim se možemo u potpunosti složiti, oni protestantski teolozi koji jasno naznačuju »temeljnu razliku«, pri čemu uvijek dolazi do izražaja sljedeće: »Sakramentalna misaona forma i način življenja katoličkoga kršćanstva jednostavno je nespojiva s onim što Körtner, Dalferth, Luz ili Wagner opisuju kao bit protestantizma. S katoličkoga gledišta, ono

što oni smatraju protestantskim jest neinkarnacijsko kršćanstvo.« (str. 29.)

No, sakramentalna bit katolicizma jest nešto što može biti ugroženo i samom Katoličkom crkvom, katolicizam može biti i vrlo često jest »ranjeni katolicizam«. Zato pojam »rane« susrećemo i u samomu naslovu knjige. Menke uočava tri opasnosti, tri vida »ranjenoga katolicizma«, o kojima progovara u petom dijelu knjige: desakralizacija, funkcionalizacija, misticizam i integralizam. Sva tri vida izvrsno pokazuju današnji problem katolicizma. Posebno desakralizacija i integralizam zaslužuju pozornost. Prvi se odnosi na ukidanje razlikovanja sakralnoga i profanoga, Crkvu se i crkvene službe nastoje suobličiti sa svijetom, svijet postaje mjerilo crkvenoga djelovanja, liturgije, teologije. A integralizam je pak naglasak na formu bez sadržaja. Integralistima je važna forma, a sadržaj, razumijevanje sadržaja, postaje potpuno nebitno. Štoviše, forma se koristi kao način postizanja moći u društvu. I jedan i drugi vid zapravo ukida bit vjere, Crkve, a time i samoga sakramentalnog katolicizma: prvi ukida sakramentalnost stapanjem sa svijetom, a drugi ukida sakramentalnost nijekanjem križa, tako što shvaća sakramentalnost kao moć. Posljednji, šesti dio knjige, bavi se pitanjem odnosa sakramentalne i postmoderne misli.

Dakle, radi se o izvrsnoj studiji koja pruža dobar uvod u razumijevanje »temeljne razlike« između katolicizma i protestantizma. Ona je u tom smislu ekumenska studija. Jer, vjerujemo da će ekumenski dijalog, koji ima u vidu navedenu »temeljnu razliku«, biti

iskreniji, ozbiljniji i plodniji. Katolicima će pak ova studija poslužiti za bolje razumijevanje katolicizma u mnogim njegovim vidovima.

Ivica Raguč

Eva Illouz

Warum Liebe weh tut. Eine soziologische Erklärung

– Suhrkamp, Berlin, 2011., 467 str.

Jedno od vječitih čovjekovih pitanja oduvijek je bilo pitanje ljubavi i odnosa između muškarca i žene. O toj su temi napisane mnogobrojne studije, knjige, članci, napose u novije vrijeme, kad je taj odnos postao problematičan. Moderno doba s osjećajem je trijumfalizma i prijezira motrilo prošla vremena, tradicionalna društva u kojima je ljubav, a time i odnos muškarca i žene, bio reguliran i određivan određenim religijskim, društvenim i moralnim pravilima i konvencijama. Feministički je pokret u svemu tomu uviđao obične stereotipe, točnije muške stereotipe koji su tlačili ženu i podređivali je moći muškaraca. Stoga je moderno doba, tako se tvrdi, i ženu konačno oslobodilo od svih tih podređenosti. Jednom riječju, s modernim dobom, konkretnije, s 20. stoljećem, konačno započinje doba slobode, koje je posebno bilo i jest oslobađajuće za ženu.

To su, dakle, uobičajene negativne teze s obzirom na tradicijska društva, posebice što se tiče uloge žene spram muškarca. Navikli smo da je moderno doba donijelo sve najbolje, da je sve tradicijsko